

Material powtórzeniowy - reakcje utlenienia i redukcji (redox - redoks) z przykładowymi zadaniami

I. Stopień utlenienia i reguły ustalania stopni utlenienia

1. Stopień utlenienia

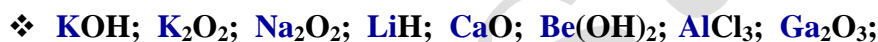
- Stopień utlenienia pierwiastka należy rozumieć liczbę ładunków elementarnych, które związane byłyby z danym atomem(i), gdyby heterocząsteczka, w której w skład wchodzi atom(y) jest związkiem jonowym (zbudowana jest z kationów i anionów).
- Stopnie utlenienia zapisuje się cyframi rzymskimi nad symbolem pierwiastka w cząsteczce, stopnienie utlenienia w odróżnieniu od wartościowości mogą być dodatnie (I, II, III) lub ujemne (-I, -II, -III).

2. Reguły ustalania stopni utlenienia

- **Pierwiastki w stanie wolnym** (nie związane z atomem(i) innego pierwiastka mają stopień utlenienia równy **zero (0)**:

- **Litowce** w związkach chemicznych mają **zawsze** stopień utlenienia równy (**+I**), natomiast **berylowce** (**+II**) a **glinowce** z **wyjątkiem talu** (**+III**).

- **Wodór** w cząsteczkach związków chemicznych posiada stopień utlenienia równy (**+I**), **związkach organicznych zawsze** (**+I**)

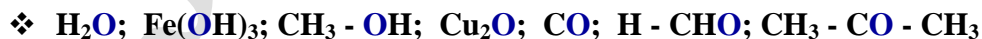

- Wyjątek dla wodoru:

- w **wodorkach metali** **wodór** posiada zawsze stopień utlenienia równy (**-I**)

- **Tlen** w cząsteczkach związków chemicznych posiada stopień utlenienia równy (**-II**)

- Wyjątki dla tlenu:

- W **nadtlenkach** **tlen** posiada stopień utlenienia równy (**-I**)

- W **ponadnadtlenkach** **tlen** posiada stopień utlenienia równy (**-1/2**)

- Z **związkach z fluorem** **tlen** może przyjąć stopień utlenienia (**+I**) lub (**+II**)

- **Fluor** w cząsteczkach związków chemicznych przyjmuje **zawsze** stopień utlenienia równy (**- I**)

- ❖ NaF; AlF₃; O₂F₂; OF₂; HF

- **Suma stopni utlenienia** wszystkich atomów w cząsteczce związku chemicznego jest równa zawsze zero (**0**)

- ❖ Fe(OH)₂; Fe(OH)₃; FeO; Fe₂O₃; FeF₃; Na₂SiO₃; K₂Cr₂O₇

- Fe(OH)₂: $x + 2 \cdot (-II + I) = 0$, **x = 2(II)**
- Fe(OH)₃: $x + 3 \cdot (-II + I) = 0$, **x = 3(III)**
- FeO: $x + (-II) = 0$, **x = 2(II)**
- Fe₂O₃: $2x + 3 \cdot (-II) = 0$, $2x = 6$, **x = 3(III)**;
- FeF₃: $x + 3 \cdot (-I) = 0$, **x = 3(III)**
- Na₂SiO₃: $2(I) + x + 3 \cdot (-II) = 0$, **x = -2 + 6 = 4(IV)**
- K₂Cr₂O₇: $2 \cdot (I) + 2x + 7 \cdot (-II) = 0$, $2x = -2 + 14$, **x = 6(VI)**

- **Stopień utlenienia jonu prostego** jest równy **ładunkowi tego jonu**

- ❖ H⁺; H⁻; O²⁻; Cu⁺; Cu²⁺

- **Suma stopni utlenienia** wszystkich atomów w **jonie złożonym** jest równa **ładunkowi tego jonu**

- ❖ Fe(OH)₂⁺; H₃P₂O₇⁻; PO₄³⁻; [Zn(OH)₄]²⁻

- Fe(OH)₂⁺: $x + 2 \cdot (-II + I) = 1$, **x = 3(III)**
- H₃P₂O₇⁻: $3 \cdot (I) + 2x + 7 \cdot (-II) = -1$, $2x = 10$, **x = 5(V)**
- PO₄³⁻: $x + 3 \cdot (-II) = -3$, **x = 5(V)**
- [Zn(OH)₄]²⁻: $x + 4 \cdot (-II + I) = -2$, **x = 2(II)**

- **Dla każdego z atomów węgla** w cząsteczkach **związków organicznych** **ustala się odrębnie stopień utlenienia**, przyjmując grupę atomów połączonych z określonym atomem węgla jako odrębną cząsteczkę

- ❖ CH₃ - CH - CH - CH₂ - COOH ; CH₃ - CO - CH₂ - CH₃ ; CH₃ - CHO

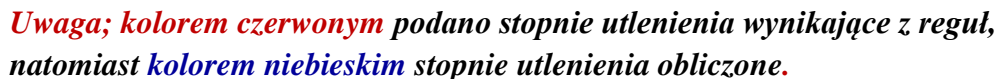

Przykładowe zadania

Zad.1. Dla następujących drobin: a) Mn; b) MnO; c) MnO₂; d) K₂MnO₄; e) KMnO₄; f) S₈; g) H₂S; h) SO₂; i) SO₃; j) H₂SO₃; k) H₂SO₄; l) CaSO₄; m) K₂SO₄; n) H₂S₂O₇; o) Na₂S; p) HSO₄⁻; q) SO₄²⁻; r) HS⁻; s) S²⁻; t) Al₂(SO₄)₃ ustal (oblicz stopnie utlenienia)

Rozwiązanie: stosujemy w/w reguły:

0	II -II	IV -II	I VI -II	I VII -II
a) Mn;	b) MnO;	c) MnO ₂ ;	d) K ₂ MnO ₄ ;	e) KMnO ₄ ;
0	I -II	IV -II	VI -II	I IV -II
f) S ₈ ;	g) H ₂ S;	h) SO ₂ ;	i) SO ₃ ;	j) H ₂ SO ₃ ;

Rozwiązanie: (stos. regule - suma stopni utlenienia musi być równa zero);

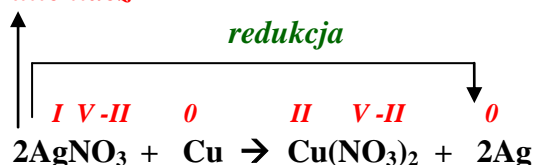
- reduktor

- ❖ 2 atomy jodu pobierając po 1 elektronie **obniżyły swoje stopnie utlenienia** z 0 do -I powodując jednocześnie podwyższenie stopnia utlenienia cynku, czyli

jest **utleniaczem**:

utleniacz
redukcja
utlenienie
reduktor

- ❖ **Utlenienie:** $\overset{0}{\text{Cu}} \rightarrow \overset{II}{\text{Cu}} + 2\text{e}^-$ (miedź jest **reduktorem** - elektronodawcą)

- ❖ **Redukcja:** $\overset{I}{2\text{AgNO}_3} + 2\text{e}^- \rightarrow \overset{0}{2\text{Ag}}$ (srebro w azotanie(V) jest **utleniaczem** - elektronobiorcą)

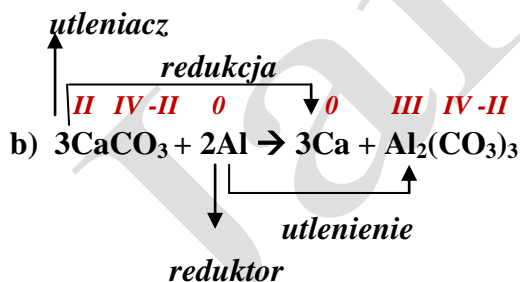
Przykładowe zadania:

Zad. 3. Które z poniższych równań reakcji jest równaniem redox, wskazanie uzasadnij, w reakcji redox wskaż proces utleniania i redukcji, utleniacz i reduktor.

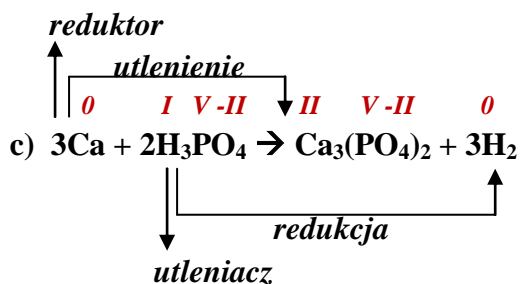
Rozwiązanie: - dla stwierdzenia, które z poniższych równań reakcji jest równaniem reakcji redox należy ustalić - porównać stopnie utlenienia po obu stronach równania.

- a) $\text{CaCO}_3 \rightarrow \text{CaO} + \text{CO}_2$; nie jest to równanie redox, ponieważ żaden z pierwiastków nie zmienił swojego stopnia utlenienia.

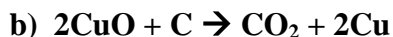
- ❖ Jest to reakcja redox, ponieważ wapń uległ redukcji z II do 0, natomiast glin uległ utlenieniu podwyższając swój stopień utlenienia z 0 do III.

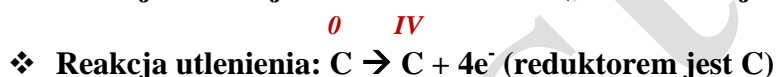
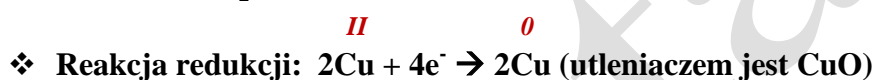
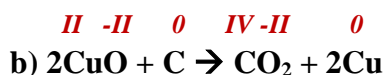
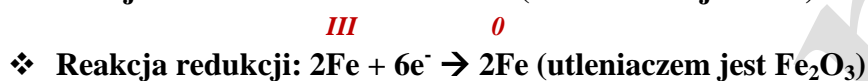
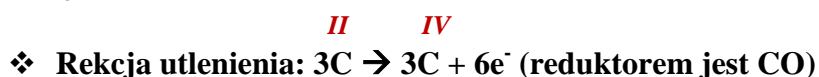
- ❖ Jest to reakcja redox, ponieważ wapń uległ utlenieniu z 0 do II, natomiast wodór uległ redukcji obniżając swój stopień utlenienia z I do 0.

- $\overset{II}{3}\text{CaO} + \overset{-II}{2}\text{H}_3\overset{I}{\text{P}}\overset{V-II}{\text{O}_4} \rightarrow \overset{II}{\text{Ca}_3}(\overset{V-II}{\text{P}}\overset{I}{\text{O}_4})_2 + \overset{-II}{3}\text{H}_2\text{O}$; nie jest to reakcja redox, ponieważ żaden z pierwiastków nie zmienił swojego stopnia utlenienia.

Zad 4. Zapisz równania utlenienia i redukcji dla poniższych reakcji redox, wskaż utleniacz i reduktor:

Rozwiązanie:

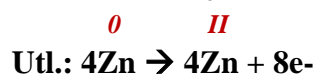
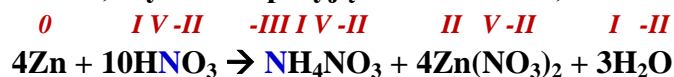
III. Utleniacze i reduktory

1. Utleniacze

- **Utleniaczem** może być pierwiastek w stanie wolnym lub w związku chemicznym, w którym **nie występuje na swoim najniższym stopniu utlenienia** - może swój stopień utlenienia jeszcze obniżyć

- ✓ Najniższy stopień utlenienia dla azotu **-III**, najwyższy **V**, czyli azot w cząsteczce NH_3 nie może być utleniaczem, ponieważ nie może już obniżyć swojego stopnia utlenienia (nie może przyjąć elektronów) natomiast dobrym utleniaczem jest HNO_3 , ponieważ azot występuje na swoim najwyższym stopniu utlenienia **V** i może obniżyć swój stopień utlenienia aż do **-III**, czyli może przyjąć 8 elektronów,

2. Reduktory

- **Reduktorem** może być pierwiastek w stanie wolnym lub w związku chemicznym, w którym **nie występuje na swoim najwyższym stopniu utlenienia** - może swój stopień utlenienia jeszcze podwyższyć

❖ Przykład: H_2S ; S; SO_2 ; H_2SO_3 ; H_2SO_4

- ✓ Najniższy stopień utlenienia dla siarki **-II**, najwyższy **VI**, atom siarki w H_2SO_4 nie może już podwyższyć swojego stopnia utlenienia więc kwas siarkowy(VI) nie może być reduktorem, natomiast atom w siarki w siarkowodorze może swój stopień utlenienia podnieść z **-II** do **VI** oddając 8 elektronów, czyli związek jest w tej grupie najsilniejszym reduktorem

3. Przykłady utleniaczy i reduktorów

Utleniacze	Reduktory
Niemetale w stanie wolnym i wysokiej elektroujemności (F_2 , O_2 , O_3 , Cl_2 , Br_2), PbO_2 ; HNO_3 , H_2SO_4 (stężony), HClO_3 , HClO_4 , KMnO_4 , $\text{H}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$, nadtlenki metali, H_2O_2 (*w przypadku H_2O_2 właściwości utleniająco-redukcyjne zależą od środowiska reakcji i pozostałych substratów)	C, CO, metale o niskiej elektroujemności, wodór, niektóre jony (Cl^- ; Br^-)

- ✓ $\text{H}_2\text{O}_2 + 2\text{H}^+ + 2\text{I}^- \rightarrow 2\text{H}_2\text{O} + \text{I}_2$
(H_2O_2 jest utleniaczem, środowisko kwasowe)

- ✓ $5\text{H}_2\text{O}_2 + 2\text{KMnO}_4 + 3\text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow 8\text{H}_2\text{O} + 5\text{O}_2 + \text{K}_2\text{SO}_4 + 2\text{MnSO}_4$
(H_2O_2 jest reduktorem w środowisku kwasowym i obecności drugiego utleniacza jakim jest KMnO_4)

- ✓ $3\text{H}_2\text{O}_2 + 2[\text{Cr}(\text{OH})_4]\text{K} + 2\text{KOH} \rightarrow 2\text{K}_2\text{CrO}_4 + 8\text{H}_2\text{O}$
(H_2O_2 jest utleniaczem w środowisku zasadowym)

Przykładowe zadania:

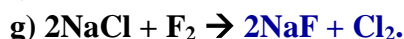
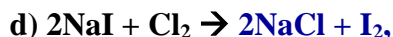
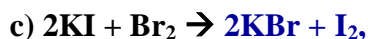
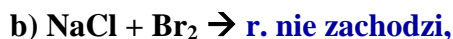
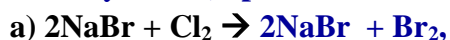
Zad.5. Na podstawie poniższych równań reakcji uszereguj metale wg wzrastających właściwości redukujących:

- $3\text{Zn}(\text{NO}_3)_2 + 2\text{Al} \rightarrow 3\text{Zn} + 2\text{Al}(\text{NO}_3)_3$,
- $2\text{Al}(\text{NO}_3)_3 + 3\text{Ca} \rightarrow 2\text{Al} + 3\text{Ca}(\text{NO}_3)_2$,
- $\text{Mn}(\text{NO}_3)_2 + \text{Zn} \rightarrow \text{r. nie zachodzi}$,
- $\text{Fe}(\text{NO}_3)_2 + \text{Zn} \rightarrow \text{Fe} + \text{Zn}(\text{NO}_3)_2$,
- $\text{Fe}(\text{NO}_3)_2 + 2\text{Mn} \rightarrow \text{Fe} + \text{Mn}(\text{NO}_3)_2$,
- $3\text{Mn}(\text{NO}_3)_2 + 2\text{Al} \rightarrow 3\text{Mn} + 2\text{Al}(\text{NO}_3)_3$,

Rozwiązanie: $\text{Fe} < \text{Zn} < \text{Mn} < \text{Al} < \text{Ca}$, ponieważ wapń wypiera z soli glin, ten z kolei wypiera cynk, natomiast cynk nie wypiera manganu ale wypiera żelazo.

Zad.6. Dokończ poniższe równania reakcji chemicznych lub zapisz, że reakcja nie zachodzi i na tej podstawie uszereguj fluorowce wg wzrastających właściwości utleniających:

Rozwiązanie: (zapisane kolorem niebieskim)

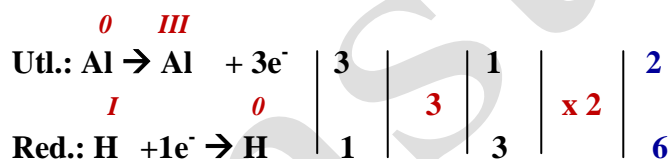
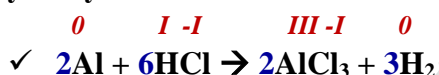

$\text{I} < \text{Br} < \text{Cl} < \text{F}$, ponieważ chlor wypiera z soli zarówno brom i jod, ale wypierany jest przez fluor, natomiast brom wypiera z soli jod.

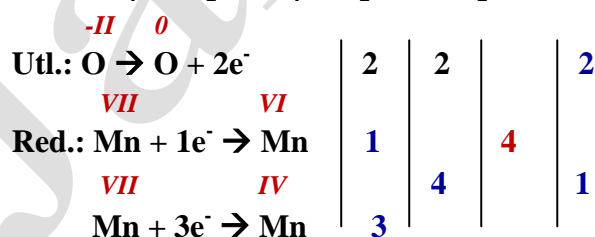
IV. Dobieranie współczynników stechiometrycznych metodą bilansu elektronowego w reakcjach redox

- Liczba elektronów oddanych przez reduktor musi być równa liczbie elektronów pobranych przez utleniacz

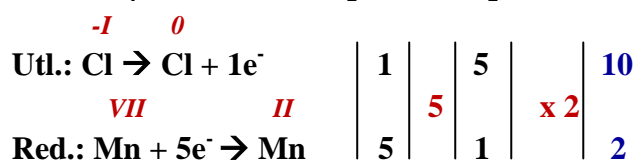
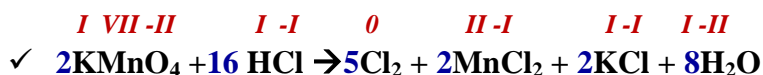
❖ Przykłady:

- Najmniejsza wspólna wielokrotna dla 1 i 3 wynosi **3**, mnożnik 2 wynika z zapisu cząsteczki dwuatomowej wodoru.

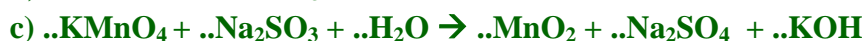
- z bilansu elektronowego wynika, że 1 at. Mn (VII) przeszedł na VI i 1 at. na IV

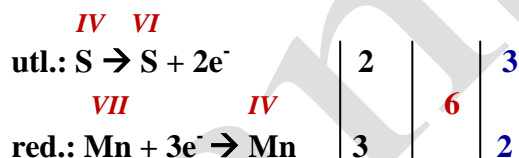
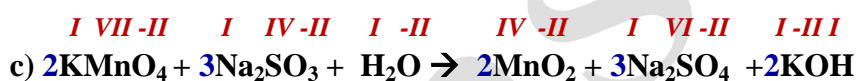
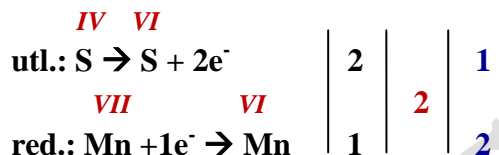
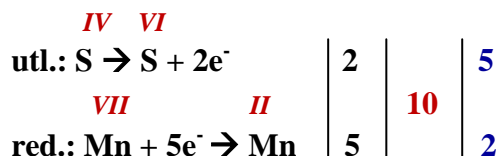
- po prawej stronie łącznie jest 16 atomów chloru, stąd 16 cząsteczek chlorowodoru po lewej stronie równania i tym samym 8 cząsteczek wody po prawej stronie równania

Przykładowe zadania:

Zad. 7. Dobierz współczynniki stechiometryczne w poniższych równaniach reakcji redox, wskaż w którym środowisku (kwasowym, zasadowym, obojętnym) KMnO_4 wykazuje najsilniejsze i najslabsze właściwości utleniające.

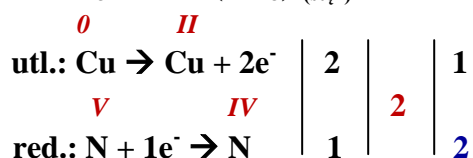
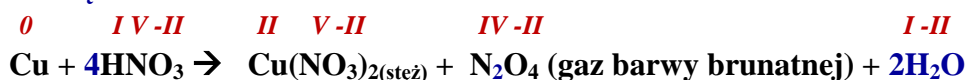
Rozwiązanie:

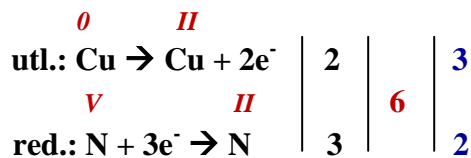
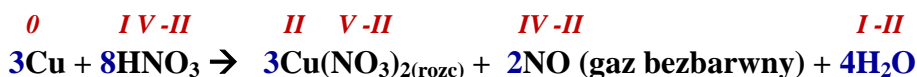

Najsilniejsze właściwości utleniające KMnO_4 wykazuje w środowisku kwasowym a najslabsze w środowisku zasadowym.

Zad. 8. Właściwości utleniające kwasu azotowego(V) zależą od jego stężenia, w reakcji z miedzią stężonego kwasu powstaje azotan(V) miedzi(II) tlenek azotu(IV) oraz woda, natomiast w reakcji rozcieńczonego kwasu powstaje azotan(V) miedzi(II) tlenek azotu(II) i woda. Zapisz równania reakcji i dobierz współczynniki stechiometryczne metodą bilansu elektronowego.

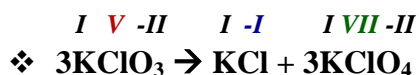
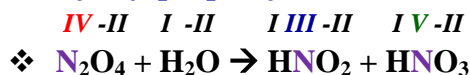
Rozwiązanie:

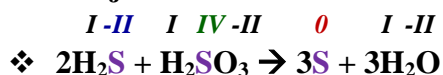

IV. Szczególne przypadki reakcji redox

1. Reakcja dysproporcjonowania - utleniaczem i reduktorem jest ten sama substancja

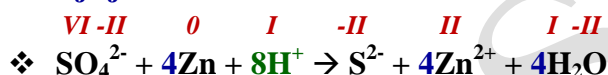

2. Reakcja synproporcjonowania - produktem reakcji redukcji i utlenienia jest ta sama substancja

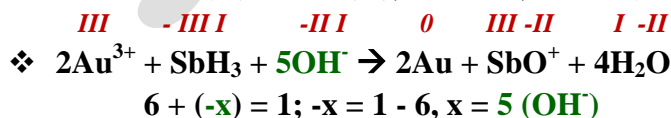
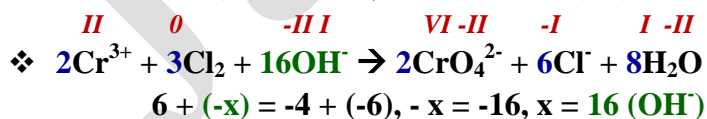
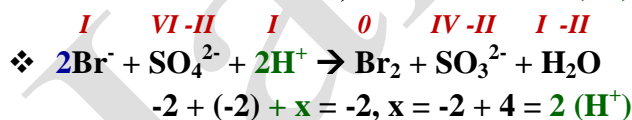

V. Zadania z r. redox na poziomie rozszerzonym

1. Reakcje jonowe

- Współczynniki stechiometryczne dobiera się metodą bilansu elektronowego, natomiast współczynnik dot. liczby kationów H^+ lub anionów OH^- należy zastosować zasadę: suma ładunków lewej strony równania musi być równa liczbie ładunków po prawej stronie równania:
 $-2 + x = -2 + 8, x = 8 + 2 - 2 = 8 (\text{H}^+)$

2. Zadania r. redox z luką

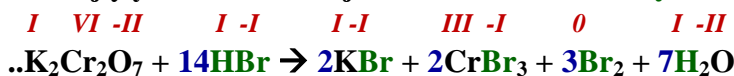

W powyższym równaniu należy dobrać substrat i uzupełnić współczynniki stechiometryczne. Po prawej stronie równania występują reszty kwasu siarkowego(VI) oraz wodór w cząsteczce wody - brakującym substratem jest H_2SO_4

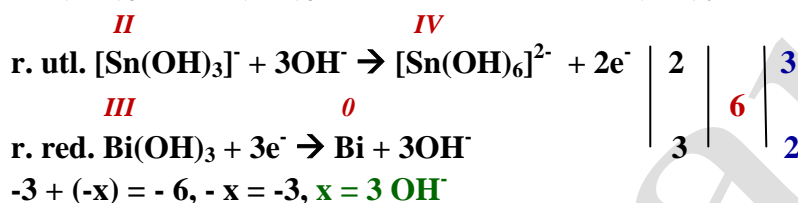
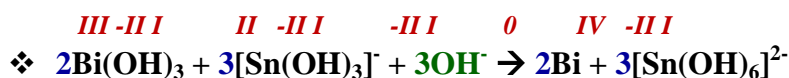

Po stronie produktów występuje **anion bromkowy** i **wodór** w cząsteczce wody, brakującym substratem jest **kwask bromowodory - HBr**

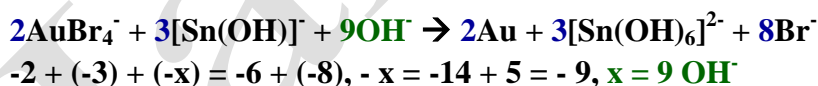
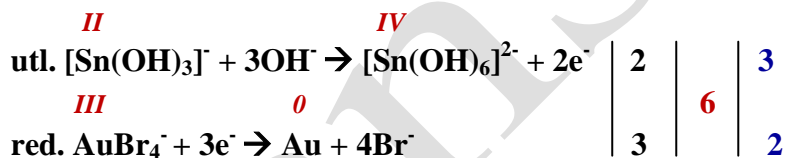
3. Układanie równań półkowych reakcji dla niekończonych równań reakcji redox

Ułożyć równania reakcji półkowych utlenienia i redukcji w niedokończonych równań reakcji redox: $\text{..Bi(OH)}_3 + \text{..[Sn(OH)}_3]^- + \text{..OH}^- \rightarrow \text{..Bi} + \text{..[Sn(OH)}_6]^{2-}$

4. Układanie równań reakcji redox na podstawie reakcji półkowych

Dane są reakcje półkowe: utl. $[\text{Sn(OH)}_3]^- + 3\text{OH}^- \rightarrow [\text{Sn(OH)}_6]^{2-} + 2\text{e}^-$;
red. $\text{AuBr}_4^- + 3\text{e}^- \rightarrow \text{Au} + 4\text{Br}^-$. Ułożyć równanie reakcji redox.

5. Równania reakcji redox z związkami organicznymi

